

13. Из истории гражданской войны в СССР : в 3 т. – М. : Советская Россия, 1960. – Т.1. – 831с.

Author did an attempt to show the spectrum of present sources from the problem of forming and functioning of local organs of self-government in Right-bank Ukraine in a period is a hetman the P. Skoropadscogo.

Key words: Sources, Right-bank Ukraine, Getmanat, archived funds, memoirs.

Отримано: 22.05.2012

УДК 271.4(477.43):070

М. І. Гончар

УНІАТСЬКА ЦЕРКВА НА ПОДІЛЛІ (за матеріалами «Подольских епархиальных ведомостей»)

У статті проаналізовано матеріали часопису «Подольские епархиальные ведомости», присвячені діяльності уніатської церкви на Поділлі, визначено інформаційний зміст цих публікацій.

Ключові слова: уніатська церква, священик, «Подольские епархиальные ведомости».

Одним із авторитетних періодичних видань Поділля в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст., поряд з газетою «Подольские губернские ведомости», був часопис «Подольские епархиальные ведомости» (далі – «ПЕВ»), що видавався впродовж 1862–1905 рр. На його шпальтах друкувалися статті й матеріали релігійного змісту, покликані пропагувати православну віру серед населення однієї з губерній Правобережжя, а також різні матеріали про історію та діяльність різних релігійних конфесій на теренах Поділля, зокрема, греко-католицької (уніатської) церкви. Ці матеріали є важливим джерелом для вивчення історії та діяльності уніатської церкви і дозволяють більш детально відтворити різні аспекти діяльності цієї конфесії в регіоні. Насамперед, на увагу заслуговують опубліковані в часописі розвідки членів Подільського епархіального історико-статистичного комітету С. Венгрженівського, Ю. Сіцінського, М. Яворовського та ін.

У статті проаналізовано матеріали «ПЕВ», присвячені діяльності уніатської церкви на Поділлі, визначено їх інформаційний потенціал як історичного джерела. Становище уніатської церкви в Правобережній Україні було предметом уваги кількох поколінь дослідників, зокрема, В. Антоновича [1], М. Кояловича [6; 7], І. Чистовича [13], О. Крижанівського [8], А. Опрі [11] та ін. Але проблема винесена в назву нашої статті спеціально не вивчалася.

Одним із перших авторів, хто на шпальтах «ПЕВ» надрукував працю з історії діяльності уніатської церкви на Поділлі, був настоятель Петро-Павлівської церкви в м. Кам'янець-Подільський, член Подільської духовної консисторії С. Лобатинський. У статті «Рух уніатів до православ'я на Брацлавщині при переяславських єпископах Гервасії та Іові (1757–1776 рр.)» він вказував, що єпископи Гервасій та Іов спадково займали переяславську кафедру,

а їхня діяльність сприяла поживленню християнства серед населення південно-західного краю, приєднанню до православної греко-російської церкви південно-руських уніатів. Крім того, за часи їх архіпастирства в регіоні закріпився рух «возз'єднання уніатів». У 1757 р. у Петербурзі Гервасій Лінцевський був висвячений в сан єпископа і за вказівкою духівника імператриці Єлизавети Петрівни Федора Лубянського був призначений на переяславську кафедру. Автор статті наголошував, що діяльність Гервасія сприяла впорядкуванню православних парафій на Брацлавщині, возз'єднанню уніатів із православною греко-російською церквою, прийняттю до складу єпархії висвячених священників, насамперед, з Волощини, підтримці та захисту православного населення в боротьбі з католицизмом та уніатством [9, с.141-142]. Певне поживлення православ'я на Правобережжі в другій половині XVIII ст. С. Лобатинський пояснював тим, що «польська половина України, і особливо Брацлавщина, не бачили православного архієрея півстоліття, а тому народ стікався до свого архіпастиря, якого особисто знали і любили» [9, с.142]. Зауважимо, що, за його спостереженням, після укладення Варшавського договору 1768 р. становище православ'я дещо погіршилося й відбувалося переслідування православного населення, а проти єпископа Гервасія висунули низку необґрунтованих звинувачень, зокрема щодо участі в гайдамацькому русі. Зрештою, після довготривалої безрезультатної боротьби з польською владою та греко-католицьким духовенством він виїхав із Брацлавщини і невдовзі помер.

У 1890 р. на шпальтах «ПЕВ» С. Лобатинський надрукував іншу статтю «Церковно-адміністративна діяльність преосвященного Іова, єпископа Переяславського і Бориспільського на Брацлавщині (1770–1776 рр.)», використавши для цього матеріали з архіву Подільського єпархіального історико-статистичного комітету [10]. Він зазначав, що в січні 1772 р. за наказом Синоду переяславському єпископу було надано право керувати духовними справами в Київському та Брацлавському воєводствах, що віддавна належали до Переяславської єпархії.

У 1889 р. у «ПЕВ» була надрукована стаття «Кам'янецька уніатська парафія в Подільській єпархії до остаточного возз'єднання уніатів з православними», викладача Подільського духовного училища, члена Подільського єпархіального історико-статистичного комітету С. Дложевського, у якій автор характеризує становище та діяльність уніатської церкви на Поділлі. За його спостереженням, до 1822 р. у регіоні уніати не мали храмів й авторитетних священників, «задовольнялися требами від священників, які не мали постійного місця служби, або користувалися послугами католицьких ксьондзів». І лише у 1822 р. після приїзду до адміністративного центру губернії єпископа Подільського і Брацлавського Кирила уніати змогли влаштувати парафію в місцевій каплиці вірменської церкви, яку очолив священник В. Лабейковський [3, с.446-447]. Відсутність достовірних джерел не дозволили С. Дложевському з'ясувати чисельність прибічників уніатської церкви на Поділлі в 20–30-х рр.

XIX ст. Утім автор зазначав, що з призначенням Йосифа Семашки на посаду Литовського єпархіального греко-уніатського єпископа, за розпорядженням цього владики від уніатських священників до консисторії почала надходити інформація про діяльність церкви. Ці данні не завжди відповідали дійсності, а тому у звітах Йосифа Семашки часто зустрічалася заувага, що він не ручається за точність наведених чисел. Лише після ухвалення Полоцьким собором 1839 р. рішення про приєднання уніатської церкви до православної дані про число парафіян стають більш достовірними. За підрахунками С. Дложевського, в 1834 р. чисельність уніатів у Кам'янці-Подільському становила 711 осіб, в 1839 р. – 555, а загалом у Подільській єпархії їх нараховувалося 1500 осіб [3, с.452].

У 1889 р. статтю «Пам'ятки уніатсько-церковної діяльності в кінці минулого і на початку теперішнього століття» надрукував член Подільського історико-статистичного комітету М. Яворовський. Намагаючись з'ясувати, як католицька пропаганда проникла в народні маси і витіснила устаєні традиції та звичаї, він констатував, що з часу навернення до унії місцевому населенню насаджувалися незнайомі погляди, що засвоювалися поступово, змінюючи його релігійний світогляд. Автор статті пояснював це тим, що в основі світосприйняття уніатів був постулат: «школа навчає дітей, а церква є училищем для всіх» [14, с.361]. Наголошувалося, що крім недільних шкіл, уніати не мали в своєму розпорядженні освітніх закладів, а тому зосередилися на цій сфері діяльності після Замостського собору 1720 р. За спостереженням М. Яворовського, учасники цього зібрання зазначали, що унія є лише перехідною ланкою до латинства, а одним із знарядь викорінювання православ'я мала служити греко-католицька церква, зокрема базиліанські (василіанські – М.Г.) школи для навчання дітей духовенства й інших верств населення.

Історію та діяльність уніатської церкви на Поділлі досліджував редактор «ПЕВ» у 1882–1889 рр., ключар кафедрального собору Ю. Сіцінський. Джерельною основою його студії «До історії унії на Поділлі» склали три томи «Декретів Кам'янецької уніатської консисторії XVIII ст.» за 1737–1754 рр. Їх опрацювання дозволило йому детально охарактеризувати релігійну ситуацію на Поділлі, зокрема висвітлити діяльність греко-католицької церкви. Відзначалося, що посилення католицької церкви на Поділлі, де переважна більшість населення була православною, набуло у XVIII ст., набуло форми насильного покатоличення поспільства і супроводжувалося гонінням на православ'я. Ю. Сіцінський неодноразово акцентував на негативному ставленні населення до унії, його прагненні до воз'єднання з «православними братами», котрі перебували за межами Речі Посполитої, де вони знаходили «підтримку в свої бідах і почуттях» [12, с.455]. Подібні відносини були небезпечними для унії, наголошував автор статті, а тому польська влада та уніатське духовенство намагалися не допускати їх розвитку. Так, після церковного собору в Замості (1720 р.) було заборонено читати книги, не схвалені духовною цензурою, а також відвідувати православні святині в Російській імперії, зокрема в Києві, оскільки «він благодієльно впливає на народ...

і гробить унію» [12, с. 460]. Водночас автор статті наголошував, що священники ігнорували цю заборону й неодноразово відвідували Київ, а діти деяких уніатських священників навчалися у київських навчальних закладах, хоча до порушників цих заборон влада застосовувала різні покарання. На підтвердження цього Ю. Сіцінський навів факт того, що 14 червня 1753 р. прокурор з духовних справ притягнув до суду пароха церкви с. Чернокозинець о. Афанасія та мешканця цього ж села М. Баліцького, які відправили своїх синів на навчання до Києва [12, с.460]. Також було вказано, що 21 листопада 1740 р. Григорій Зеленицький заявив у консисторській уряд про те, що «Петро Тарапута, майстер цеху кравців, прийшов до нього напередодні свята мученика Іосифата й сказав таку хулу «не велике це свято, в Києві про нього не згадують, можливо лише тоді коли когось проклинають за те, що унію видумав» [11, с.462].

Анонімний автор опублікував повідомлення про перехід у православ'я уніатських священників Денижевського, Жлуковського, Трохимовича. Також у «ПЕВ» розміщено матеріали про ревізії церков у часи унії і тощо [2]

Отже, аналіз публікацій «ПЕВ» щодо діяльності уніатської церкви на Поділлі свідчить про намагання Подільської духовної консисторії нав'язати читачам негативної оцінки щодо її діяльності в регіоні. Висловлені авторами статей оцінки переважно збігалися з висновками відомих російських істориків церкви (І. Чистович, М. Коялович та ін.), котрі вбачали в уніатстві латинство і спольщення місцевого населення, а перехід до унії вважали зрадою руської народності.

Список використаних джерел:

1. А. В. (Антонович). Православный монастырь и его униатская летопись (К истории Сатановского монастыря Подольской епархии) / В.А. Антонович // Киевская старина. – 1882. – №2. – С.418-425; Його ж. Що принесла Україні Унія: Становище української православної церкви від половини XVII – до кінця XVIII ст. / В. Антонович. – Вінніпег, 1991. – Ч.1. – 132 с.
2. Б/а. Про візитацію або ревізію церков під час унії // ПЕВ. – 1890. – Ч.н. – № 43. – С.867-884.
3. Дложевский С. Кам'янецька уніатська парафія в Подільській епархії до остаточного возз'єднання уніатів з православними / С. Дложевський // Подольские епархиальные ведомости (далі – ПЕВ). – 1889. – Ч.н. – № 22. – С.445-452.
4. Дложевский С. Уніатське духовенство Подільської епархії в 1-й половині теперішнього століття / С. Дложевський // ПЕВ. – 1889. – Ч.н. – № 20. – С.501-512.
5. Історія релігії в Україні : у 10-ти т. / ред кол.: А. Колодний (голова) та ін. ; за ред. П. Яроцького. – К., 2001. – Т.4: Католицизм. – 598 с.
6. Коялович М. Історія базилианського ордену / М. Коялович // Христианское чтение. – 1864. – Т.1. – №1. – С.11-75; № 4. – С.419-464.
7. Коялович М.О. История воссоединения западнорусских униатов старых времен / М. Коялович. – СПб., 1873. – XII.
8. Крижанівський О.П. Церква у соціально-економічному розвитку Правобережної України (XVIII – перша половина XIX ст.) / О.П. Крижанівський. – К., 1991. – 127 с.

9. Лобатинський С. Рух уніатів до православ'я в Брацлавщині при переяславських єпископах Гервасії та Іові (1757-1776 рр.) / С. Лобатинський // ПЕВ. – 1877. – Ч.н. – № 13. – С.359-367.
10. Лобатинський С. Церковно-адміністративна діяльність преосвященного Іова, єпископа Переяславського и Бориспільського на Брацлавщині (1770-1776 рр.) / С. Лобатинський // ПЕВ. – 1890. – Ч.н. – № 2. – С.494-498.
11. Опря А.В. Ліквідація уніатської церкви на Поділлі наприкінці XVIII-у першій половині XIX ст. / А. Опря // Наукові праці Кам'янець-Подільського педагогічного університету. Історичні науки. – Кам'янець-Подільський, 1999. – Т.3(5). – С.89-95.
12. Сіцінський Ю. До історії унії на Поділлі / Ю. Сіцінський // ПЕВ. – 1889. – Ч.н. – № 20. – С.455-463.
13. Чистович И. Очерк истории Западно-Русской церкви / И. Чистович. – СПб., 1884.
14. Яворовський М. Пам'ятки уніатсько-церковної діяльності в кінці минулого і на початку теперішнього століття / М. Яворовський // ПЕВ. – 1889. – Ч.н. – № 6. – С.141-153.

The article analyzes the materials magazine «Podolskye eparhyalnye Gazette» on the activities of the Uniate Church on the tail, defined information content of these publications.

Key words: *Uniate Church, the priest, “Podolskye eparhyalnye Gazette”.*

Отримано: 16.10.2012

УДК 398.23«18/19»:930.1

А. А. Демичев

АНЕКДОТ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XIX – НАЧАЛА XX в. КАК ИСТОЧНИК ИЗУЧЕНИЯ ИСТОРИИ ПОВСЕДНЕВНОСТИ

В статье анализируется комплекс российских анекдотов второй половины XIX – начала XX в. как источник изучения истории повседневности. Автор на основе анекдотов реконструирует некоторые черты повседневной жизни городского населения.

Ключевые слова: *анекдот, исторический источник, история повседневности.*

Постановка проблеми. Изучение истории повседневности является делом достаточно сложным. С одной стороны, это обуславливается самой многогранностью жизни, множественностью ее оттенков и проявлений. С другой – многочисленностью источников, ее отражающей, а также спецификой каждой их разновидности.

В данной статье мы попытаемся на основе изучения только одного вида исторического источника – анекдота второй половины XIX – начала XX в. – выявить некоторые аспекты повседневной жизни соответствующего периода.

При этом в наши задачи не входит «вытягивание» всей возможной информации о повседневной жизни из анекдотов. Анекдот нами в рамках источниковедческой парадигмы методологии истории (феноменологической концепции источниковеде-